

Bezplatná právní pomoc

Při posuzování nároku na bezplatnou pomoc obhájce podle § 33 odst. 2 trestního řádu jsou obecné soudy povinny zohledňovat především stávající finanční možnosti obviněného. Vycházejí-li soudy výhradně z tzv. majetkové potenciality obviněného, tedy z budoucích možností obviněného dostat svým závazkům, které však reálně nemusejí nastat, porušují práva obviněného na bezplatnou právní pomoc a na soudní ochranu dle čl. 40 odst. 3 a čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny základních práv a svobod.

(Nález Ústavního soudu České republiky sp.zn. IV.ÚS 2198/22 ze dne 31.1.2023)

Ústavní soud rozhodl o ústavní stížnosti stěžovatelky J. K., zastoupené Mgr. R.V., advokátem, sídlem Z., proti usnesení Krajského soudu v Brně - pobočky ve Zlíně ze dne 19. května 2022 č. j. 6 To 149/2022-316, za účasti Krajského soudu v Brně -pobočky ve Zlíně, jako účastníka řízení, a Krajského státního zastupitelství v Brně - pobočky ve Zlíně, jako vedlejšího účastníka řízení, tak, že usnesením Krajského soudu v Brně - pobočky ve Zlíně ze dne 19. května 2022 č. j. 6 To 149/2022-316 byla porušena základní práva stěžovatelky na bezplatnou pomoc obhájce a na soudní ochranu podle čl. 40 odst. 3 a čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny základních práv a svobod. Usnesení Krajského soudu v Brně - pobočky ve Zlíně ze dne 19. května 2022 č. j. 6 To 149/2022-316 se zrušuje.

Z odůvodnění:

I. Skutkové okolnosti věci a obsah napadeného rozhodnutí

1. Ústavní stížností podle čl. 87 odst. 1 písm. d) Ústavy České republiky (dále jen "Ústava") se stěžovatelka domáhá zrušení v záhlaví uvedeného rozhodnutí s tvrzením, že jí byla porušena její ústavně zaručená základní práva podle čl. 36 odst. 1 a 2 Listiny základních práv a svobod (dále jen "Listina").

2. Z ústavní stížnosti a vyžádaného soudního spisu vedeného u Okresního soudu v Uherském Hradišti (dále jen "okresní soud") pod sp. zn. 18 T 3/2022 se podává, že stěžovatelka byla rozsudkem okresního soudu ze dne 14. 7. 2022 č. j. 18 T 3/2022-336 shledána vinnou přečinem neoprávněného zásahu do práva k domu, bytu nebo k nebytovému prostoru podle § 208 odst. 1 trestního zákoníku, za což jí byl uložen trest odnětí svobody v délce trvání osmi měsíců, jehož výkon byl podmíněně odložen na zkušební dobu osmnácti měsíců. Poškozený P. K. byl se svým nárokem na náhradu škody odkázán podle § 229 odst. 1 trestního řádu na řízení ve věcech občanskoprávních. Rozsudek okresního soudu napadla stěžovatelka odvoláním, jež bylo usnesením Krajského soudu v Brně - pobočky ve Zlíně (dále jen "krajský soud") ze dne 22. 11. 2022 č. j. 6 To 294/2022-450 podle § 256 trestního řádu jako nedůvodné zamítnuto.

3. V předmětné trestní věci se stěžovatelka v průběhu řízení před okresním soudem domáhala přiznání nároku na bezplatnou obhajobu podle § 33 odst. 2 trestního řádu, kde argumentovala svou nemajetností a skutečností, že proti ní je vedeno exekuční řízení. Stěžovatelka doložila, že je na základě pravomocného rozsudku Městského soudu v Praze ze dne 12. 1. 2022 č. j. 68 Co 350/2018-368 povinna společně a nerozdílně s další žalovanou uhradit částku 1 675 607,20 Kč a částku 312 254,71 Kč s příslušenstvím, jakož i náhradu nákladů řízení ve výši 83 780 Kč. Zároveň doložila, že je narozena v roce XXXX a pobírá starobní a vdovský důchod ve výši přibližně 14 000 Kč měsíčně, přičemž její náklady na bydlení činí měsíčně přibližně 6 000 Kč. Okresní soud v usnesení ze

dne 20. 4. 2022 č. j. 18 T 3/2022-292 k její argumentaci uvedl, že je naprosto zřejmé, že stěžovatelka není nemajetná, nýbrž je poživatelkou starobního a vdovského důchodu a zcela nepochybně tedy je schopna hradit náklady své obhajoby, přičemž by bylo nemorální a nespravedlivé, kdyby náklady obhajoby za trestnou činnost stěžovatelky měl nést stát.

4. Stěžovatelka napadla usnesení okresního soudu stížností, která byla napadeným usnesením krajského soudu jako nedůvodná podle § 146 odst. 1 písm. c) trestního řádu zamítnuta. Krajský soud se ztotožnil s argumentací okresního soudu. U stěžovatelky není shledán důvod nutné obhajoby, tudíž se může hájit i sama a obhájce si může zvolit. Krajský soud uvedl, že stěžovatelka tvrdí nemajetnost, ale přitom předkládá pravidelný měsíční příjem, z něhož nepochybně je schopna náklady na obhájce hradit. Dodal, že rozhodná je majetková potencialita žadatele, nikoliv aktuální nedostatek finančních prostředků, přičemž obecné možnosti stěžovatelce dovolují získání budoucích příjmů.

II. Argumentace stěžovatelky

5. Stěžovatelka namítá, že vzhledem ke svému věku osmdesáti let není schopna si zajistit do budoucna jakýkoliv jiný příjem než starobní důchod. Jde tedy u ní o stav trvalý, nikoliv dočasný, jak se snaží tvrdit krajský soud. Stěžovatelka podotýká, že do této neúnosné situace se dostala tím, že se pouze snažila pomoci synovi a jeho tehdejší přítelkyni. Na jejich žádost si vzala půjčku, kdy výsledkem je exekuce vedená proti ní. Stěžovatelka nyní nemá kde bydlet, neboť obývá nemovitost, která byla původně jejím majetkem a v důsledku exekuce byla prodána v dražbě. Veškerý majetek stěžovatelky byl prodán v dražbě a i její příjem ze starobního a vdovského důchodu je krácen exekučními srážkami ve výši 3 000 Kč měsíčně. Na jídlo a hygienické potřeby stěžovatelce zbývá přibližně 4 000 Kč měsíčně, tudíž nelze souhlasit s tvrzením krajského soudu, že může bez potíží hradit služby advokáta. Nadto stěžovatelka uvádí, že právní názor krajského soudu je překonán judikaturou Ústavního soudu.

III. Vyjádření dalšího účastníka a vedlejšího účastníka řízení

6. Ústavní soud zaslal ústavní stížnost k vyjádření dalšímu účastníkovi a vedlejšímu účastníkovi řízení.

7. Krajský soud odkázal na své napadené rozhodnutí.

8. Krajské státní zastupitelství v Brně - pobočka ve Zlíně se ztotožnilo s obsahem napadeného usnesení.

9. Ústavní soud nepovažoval za nutné zasílat stěžovatelce uvedená vyjádření na vědomí a k případné replice, neboť z nich neplynou žádné nové informace, které by již stěžovatelce nebyly známy.

IV. Procesní předpoklady řízení před Ústavním soudem

10. Ústavní soud posoudil splnění procesních předpokladů řízení a dospěl k závěru, že ústavní stížnost byla podána včas oprávněnou stěžovatelkou, která byla účastnicí řízení, v němž bylo vydáno napadené rozhodnutí. Ústavní soud je k jejímu projednání příslušný. Stěžovatelka je právně zastoupena v souladu s § 29 až § 31 zákona o Ústavním soudu. Ústavní stížnost je přípustná (§ 75 odst. 1 téhož zákona a contrario), neboť stěžovatelka vyčerpala všechny zákonné procesní prostředky k ochraně svých práv.

V. Posouzení důvodnosti ústavní stížnosti

11. Ústavní soud se při posuzování práva obviněného na bezplatnou pomoc obhájce podle čl. 40 odst.

3 Listiny odchyluje od své předchozí judikatury obsažené v řadě usnesení (např. ze dne 17. 10. 2006 sp. zn. I. ÚS 624/06, ze dne 10. 1. 2012 sp. zn. I. ÚS 2824/11, ze dne 26. 4. 2007 sp. zn. III. ÚS 841/06, ze dne 13. 12. 2012 sp. zn. I. ÚS 4618/12 nebo ze dne 11. 4. 2013 sp. zn. II. ÚS 3723/12, dostupných na <https://nalus.usoud.cz>), jež akceptovala při zohledňování, zda jsou naplněny podmínky podle § 33 odst. 2 trestního řádu, tzv. majetkovou potencialitu obviněného, tedy nikoliv současnou finanční situaci, nýbrž možnosti obviněného do budoucna uhradit závazek vzniklý z uplatnění svého práva na obhajobu v trestním řízení.

12. Ústavní soud se v nálezu ze dne 23. 4. 2019 sp. zn. I. ÚS 3966/17 (N 69/33 SbNU 341) vymezil vůči praxi vycházející z tzv. majetkové potenciality obviněného a jako základní hledisko stanovil finanční situaci obviněného v době rozhodování o přiznání nároku na bezplatnou obhajobu, resp. obhajobu za sníženou odměnu, což jsou podmínky vycházející i z doslovného znění § 33 odst. 2 trestního řádu. Na tento právní názor dále Ústavní soud navázal např. v nálezu ze dne 8. 10. 2019 sp. zn. IV. ÚS 2590/19 (N 173/96 SbNU 206) nebo v nálezu ze dne 16. 2. 2021 sp. zn. III. ÚS 3582/20.

13. Ústavně zaručené právo obviněného na obhajobu, jehož součástí je i právo na obhajobu bezplatnou (čl. 40 odst. 3 Listiny), je spolu s presumpcí nevinoty základní podmínkou řádného procesu, v němž má být zjištěna vina [viz nálezy ze dne 25. 9. 1996 sp. zn. III. ÚS 83/96 (N 87/6 SbNU 123; 293/1996 Sb.) a ze dne 7. 4. 2010 sp. zn. I. ÚS 22/10 (N 77/57 SbNU 43)]. Obhajoba přispívá k rovnému postavení obou stran v soudním řízení tím, že pomáhá obviněnému porozumět, co se právě děje a co se od něj očekává, a to z pohledu porozumění odbornému jazyku, ale také situačnímu kontextu řízení. Právo na obhajobu je subjektivním právem a jeho respektování má přímý vliv na naplnění objektivní hodnoty spočívající ve zjištění a spravedlivém potrestání osoby, která ve společensky škodlivých případech páchá trestné činy, a tím ohrožuje soudržnost společnosti v právním státě žijící a na něj se spoléhající. Vzhledem k nutnosti zajistit základní práva a svobody všem osobám bez rozdílu majetku (čl. 3 odst. 1 Listiny) musí být právo na obhajobu zajištěno všem, tedy stejně osobám majetným i nemajetným.

14. Právo na bezplatné poskytnutí obhájce zaručuje pro určité případy rovněž čl. 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen "Úmluva") jako součást práva na spravedlivý proces. Jednou z minimálních záruk v trestním řízení je právo každého obviněného z trestného činu obhajovat se osobně nebo za pomoci obhájce podle vlastního výběru nebo, pokud nemá prostředky na zaplacení obhájce, aby mu byl poskytnut bezplatně, jestliže to zájmy spravedlnosti vyžadují. Právo na bezplatnou pomoc obhájce podle čl. 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy tedy vyžaduje splnění dvou souběžných podmínek, totiž že obviněný nemá prostředky na zaplacení obhajoby a že poskytnutí obhajoby vyžadují zájmy spravedlnosti. Splnění druhé z uvedených podmínek český právní řád uznává především v případech, pro něž stanovuje tzv. nutnou obhajobu.

15. Nazírá-li Ústavní soud na posuzovanou věc optikou výše uvedených východisek, nelze napadené usnesení krajského soudu považovat za ústavně souladné. Krajský soud argumentuje uspokojivou finanční situací stěžovatelky a zdůrazňuje i kritérium judikaturou Ústavního soudu již bez dalšího zastávané, tedy její tzv. majetkovou potencialitu do budoucna. Oba argumenty však vyznívají ve specifické situaci stěžovatelky, která je starobní důchodkyně pokročilého věku a čelí exekuci, přičemž jí na živobytí zbývá měsíčně přibližně 4 000 Kč, až absurdně. Stěží si lze představit názornější příklad, na něž by měla být pravidla bezplatné obhajoby uplatněna, než je věc stěžovatelky. Podle aktuální judikatury Ústavního soudu (viz sub 12) je zásadním kritériem oproti dříve zdůrazňované tzv. majetkové potencialitě současná majetková situace a možnost výdělku. Uplatněno na stěžovatelku, její majetková situace byla v době podání jejího návrhu na bezplatnou obhajobu velmi špatná, neboť její jediný příjem činí dávky starobního a vdovského důchodu v přibližné výši 14 000 Kč měsíčně, přičemž stěžovatelka je pravomocným rozsudkem v občanskoprávním řízení zavázána uhradit dluh přesahující milion Kč. Měsíčně jí jsou exekučně strhávány srážky ve výši 3 000 Kč.

Finanční obnos, který jí zůstává na pokrytí životních potřeb nesouvisejících s bydlením, činí přibližně 4 000 Kč. Uvedená částka, s níž může stěžovatelka volně disponovat, je za stávajících společenských poměrů, tj. v době panující vysoké inflace, zcela nedostačující a stěžovatelka se tak ocitá na samé hranici chudoby. Uvedenou majetkovou situaci nelze tedy rozhodně označit za uspokojivou, jak se domnívá krajský soud, který argumentuje i tzv. majetkovou potencialitou. V případě stěžovatelky je však i tento argument zcela lichý, a to nejenom proto, že judikatura Ústavního soudu tzv. majetkovou potencialitu nyní upozaduje. Je nepravděpodobné, že by se snad stěžovatelka v osmdesáti letech nechala zaměstnat nebo že by si do budoucna obstarala jiný příjem než zmíněné dávky starobního a vdovského důchodu. Zmiňovat v případě stěžovatelky majetkovou potencialitu je zcela nepřiměřené. Odpíráním bezplatné obhajoby nemajetné stěžovatelce, u níž sice není dán důvod tzv. nutné obhajoby, je kráceno její základní právo na obhajobu, neboť v jejím případě, kdy jde o osobu vysokého věku, prvotrestanou, zjevně podléhající kvůli bezvýchodnosti své stávající situace velkému stresu, řádný výkon obhajoby prostřednictvím obhájce (jehož úhradu si však svými finančními prostředky zjevně nemůže dovolit) vyžadují zájmy spravedlnosti.

16. Popsané úvahy krajského soudu, ústící do neústavního rozhodnutí o tom, že stěžovatelka nesplňuje podmínky podle § 33 odst. 2 trestního řádu, tedy nelze považovat za souladné s právem na obhajobu podle čl. 40 odst. 3 Listiny a čl. 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy, v důsledku čehož je taktéž porušeno právo stěžovatelky na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny.

17. Na základě výše uvedeného dospěl Ústavní soud k závěru, že napadeným usnesením došlo k porušení základního práva stěžovatelky na bezplatnou pomoc obhájce podle čl. 40 odst. 3 Listiny a čl. 6 odst. 3 písm. c) Úmluvy, jakož i k porušení jejího základního práva na soudní ochranu podle čl. 36 odst. 1 a 4 Listiny, pročež ústavní stížnosti mimo ústní jednání bez přítomnosti účastníků vyhověl a podle § 82 odst. 3 písm. a) zákona o Ústavním soudu napadené rozhodnutí zrušil.

© EPRAVO.CZ - Sbíрка zákonů, judikatura, právo | www.epravo.cz

Další články:

- [Daňová exekuce](#)
- [Cenové rozhodnutí rozporné se zákonem](#)
- [Autonomie vůle](#)
- [Adhezní nárok \(exkluzivně pro předplatitele\)](#)
- [Zmatečnost \(exkluzivně pro předplatitele\)](#)
- [Střídavá péče](#)
- [Restituce](#)
- [Majetková podstata \(exkluzivně pro předplatitele\)](#)
- [Náhrada škody \(exkluzivně pro předplatitele\)](#)
- [Odpovědnost státu za újmu \(exkluzivně pro předplatitele\)](#)
- [Předběžné opatření](#)